

Tóth Béla

Kötélverő

A két lábára emelkedő ember-szabású ember, úgy lehet, kötélbe kapaszkodva tette meg első tétova lépéseit. Annak idején még, néhány százezer évvel ezelőtt, ahogy foga és körme mellé szerszámnak vette kezébe a kötelet.

A bot végére lándzsának való hegyes követ a kötél tartotta. A vízen hajózó ember vitorlát a kötél tartotta.

Aki először eresztett tutajt a Tisza tükreire, kötél nélkül nem indulhatott el, Valaki a legrégebb időkben is fonta hozzá a kötelet. Hány emberöltővel ezelőtt, hirtelenjében össze sem lehet számolni. A szakmát 1522-ben már kenyérkereső foglalkozásnak minősítik Szegeden, mert a város adókönyve az asztalcsinálóval, síppal, dobossal együtt így sorolja föl: köteles. Ember, aki a kötelet fonta.

A civilizáció történelemöráján számolva az időt, az már csak két perccel ezelőtt történt, amikor Bakai Nándor, egykori kötélverő segéd az 1800-as évek derekán gyárszerűen készíti városunkban a kötélneműt. Hajózárra, húzásra, vonásra, kikötésre, árucsomagolásra alkalmasat.

Tarsolyomban hurcolászva az imént monlottakat, a mai üzem mai kötélverő szakmunkását keresem. Meg is találok.

Papdi Istvánnak hívják, negyven év óta sodor, fon, összeereszt. Fonja a gyártmányok közül a legvékonyabb árut, a dohánykötélet és fon hat centiméter keresztmetszetű, speciális vontatókötelet.

Ötvenöt évével még fiatal mozgású, fűrgén siet az ötszáz méteres fonócsarnok remegő kigyózó kötélfontai között. Naponta tíz kilométert gyalogol, aminek összege negyven év alatti fölrúghat százhuszezer kilométerre. Kezéből eregetett kötéleivel az időnként szétrobbanásig feszülő földgolyókat össze lehetne tán kötni is néha.

— Mikor kezdte az ősi szakmák legöregebbikében, Pista bátyám?

— Tizenöt éves koromban. Apámnak, aki ebben az üzemben köteleskedett, én hordtam az ételt. Nyári deleken kiültek a gyár előtti árokpartra, s szavuk nyomában másképp sem képzeltem el sorsomat, csak az övéké szerint. Segítőnek vették maguk közé, mikor munka nélküli föl-nöttek ácsorogtak a gyárak kapuibán. Nekem meg „protekción” volt. Hat Papdi dolgozott itt a gyárban. Apáért fűra papdisodott a kötélgyár. Apám kiokolt a kötelességből, az én kötelességemé lett, mohodzó bajszú gyerek létemre, hogy kenyér legyen a családnak.

Pedig engem is izgatott, mint gyereknapjaitamat a világ, benne az újdonságok. A motorokért

annyira oda voltam, tizenkét óras műszakok után még elmentem idegen műhelyekbe a titkokat megtanulni.

A főlzababulási szakmunkásnak ugyan nem tekintettek bennünket a mesterek, hiszen féltvén a titkokat, csak leskelőjve lophattuk el tőlük a tudást. Azért elvárták, mindent megcsináljunk, a drótkötéltől a ruhaszárítóig. Egész évben a nyitott elszűcsarnokban dolgoztunk. Téli hónapokban hólapátolással kezdődött a műszak. Kesztyűben kötelet fonni, ki látott már? De nem fázhattunk. Fiatalok voltunk, a kenyérfarc melegített bennünket. S ahogy ballagott velem az idő, család, kötél, kenyér között sodródott életem.

Felnőtt gyerekeim, esztergályos fiam és két szakmunkás lányom, körülöttem élnek. Már szép vagyúró unokáim vannak. Felésgemmel, a napi tíz kilométeres munkával járó gyaloglás után is, sétálni megyünk. Másféle séta ez. A kőtáfonásba belesodortam minden új városrészt, Tarját, Gyósszát. A kötelet nem csak kenderből sodorja az ember. Szálai közé fonódik életem.

Faluáró koromban, míg fületlen, fenekeetlen fazekakat foltoztunk, felvilágosítással szolgáltunk vasárnapjainkon. Mi volt akkor a téma? A termelőszövetkezet. Egy szorgalmas parasztember, lábat támaszra hányva, mondja: én a szomszédommal sem tudék egy kenyéren élni, nemhogy az egész faluval. Hát én felveszem az eh illott kalászt, megpusztlom, a szomszédok egész kéve búzán is átbukik, ott hagyja. Hogy lenne ilyen emberből közös gazdaság?

Sétaképpen kint járok a fiatal korom óta ismert falvakban. Szép, kóllás házban él az én kalászospédázatú emberem. Mondom neki, emlékszik-e a reménytelenjégre, arra az időre, mikor rossz lábosaft fölöztek? Legyint — hol van az már, kár arra emlékezni is.

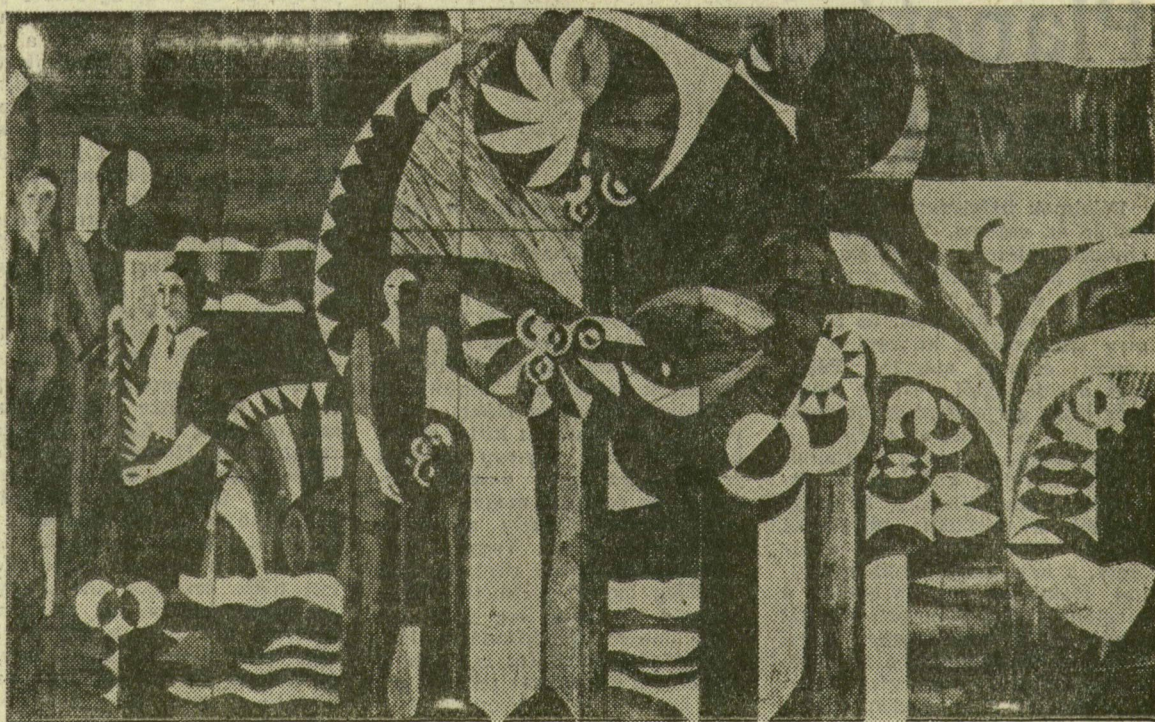
Versenről versenyre haladva húzozhat évek futok az önkéntes tűzoltótestületben.

Aranykoszorús brigádomban otthon vagyok.

A jövő? Nyugdíjas koromban majd gyakrabban ülök a Tisza-partra picézni.

A szakma? Tiszta, fűtött termekben folyik majd tovább, ahol a szakmunkások ülve ellenőrzik a sodrózó műszereit. A kenderkötelet még sokáig nem pótolja a műanyag!

Soha nem volt divatos szakma, de nemcsak ma a múltja van, hanem jövője! Mert a jövőben sem lehet gnyolattal, sugáryalábbal összekötni a vónatmányokat. És a köteleket készítők ember, bizonyosan, könnyebben éli világát, mint én életem.

Alkotói szabadság, alkotói felelősség

„Jöjj el szabadság!
Te szűlöd nekem rendet...”
(József Attila)

A város újmódi, szocialista mecénási szerepének legfrissebb, szép példája az a pályázat, melyet az MSZMP Szeged városi bizottsága tanácskoz termének falán elhelyezkedő pannó készítésére hirdettek. Kilenc szegedi képzőművész kapott meghívót, s az első megbeszélésen mindkét fél — megbízók és alkotók — körvonalazta elképzeléseit, számba vette a lehetőségeket. A feladatot természetből adódóan olyan murális alkotást várnak a művésztől — ezt a kiírás is világosan megfogalmazza —, mely tükrözi a párt politikáját, kifejezi szocialista jelenünket, épít a munkaszocializmus hagyományokra, s nem téveszti szem elől a „hely szellemét” sem. Ezek után egyikük — az elbizonytalanodás, a talajvesztés, a mentőjéért való karkodás pillanatában — megkérdezte, vajon egy ilyen műnél mennyire lehet absztrahálni, mil en mértékig kell valóságjelvénynek maradni, s igényelnek-e valamiféle stílust a már meglévő gazdag repertoárból?...

Miért idézem ezt az esetet? Azért, mert egész művészetpolitikánk egyik kulcskérdését, vélem felfedezni benne, mégpedig az alkotói szabadság és alkotói felelősség dialektikus egységének problémakörét. Persze, egyszerűen és nagyon egyértelműen lehetne válaszolni a művészeknek — mint ahogy tette azt ott, akkor a pártbizottság osztályvezetője —, felemlítve az MSZMP XI. kongresszusának ide vonatkozó megállapításait. Első sorban Kádár János beszámolójának rés letét idézhetjük: „Az író, a művész maga választja meg témáját, kifejezési formáját és eszközeit. A témaválasztás, a stílus, a művészi irányzat szabadságának azonban mindig az a mérték, hogy mennyire segíti a társadalom ábrázolását, és hogy a mű mennyire képes a társadalomhoz szólni... Továbbra is biztosítjuk az alkotói szabadságot. Ugyanakkor a pártnak, a munkásállamnak jogában áll, hogy a művek között társadalmi és művészi értékük szerint válogasson. Az idők folyamán szükségszerűen változnak kifejezési formák is, művészeknek meg kell azonban érteniük, hogy a forradalom elsősorban nem a művészi formákban, hanem a társadalomban megy végbe.”

Világos, tiszta, egyértelmű megfogalmazás. Mégis, érdemes boncolás a á venni a szabadság és felelősség művészi kérdéskomplexumát, hiszen ezen áll vagy bukik a szocialista művészet megannyi fontos összetevője. Egy-egy formán d'lemmája ez az irányított-mecénált művészetpolitikaának és a művészetpszichológának, mint az alkotói folyamatot individualis személyes eldőlnek. A kongresszus hitet tett az alkotói szabadság biztosítása mellett, de

kiemelte és többszörösen is alá-húzta a művészek társadalmi felelősségét. A kérdést nem lehet felvetni úgy, hogy szabadság vagy felelősség, hanem csakis úgy, szabadság és felelősség. Sokan még mindig — bevallva, vagy elhallgatva — feloldhatatlannak érzik, egymás ellentétként fogják fel a szabadság és felelősség, vagy másként, művészi lehetőség és elkötelezettség fogalmát. Pedig e két fogalom dialektikus egységének két mozzanatáról van szó. Ezért nem fogadhatunk el olyan művészi alapállást, mely valamely spekulatív módszerrel, vagy egyszerűen üzleti érdekből igyekszik különválasztani e két mozzanatot. Még napjainkban is gyakran hangoztatják egyes csoportok hogy a kultúra és a tömegek közötti szakadék nemhogy feltöltődően lenne, hanem mindinkább mélyül. Olyanok is akadnak szép számmal, akik elefántcsonttoronyaikban — néha az áltárás kedvéért terepszínű sátorlappal vonják be! — marcnyit cilt számára készítenek ingyenségeket, ismét mások éppen alacsony színvonalú műveiket mentik „népszerűség”, „ez kell a tömegeknek”, „közigény” felbélyegzéssel.

A szabadság ma is a marxi megfogalmazásban érvényes, nem más tehát, mint a felismert szükség-szerűség. A szabadság társadalmunkban, szocialista éntí-munkánk közepetté senki s ámára egy pillanattig sem lehet a „mindent szabad” az „azt csinálók amit akarnak” (vagy ami jlesik) vásári hangulatú Hyde-parkja. Sehól — nemcsak a művészetben! — senki sem élhet vissza szabadságával, nem használhatja letehetőségeit hatalmskodásra, mások megtevesztésére, anarchikus ösztöneinek spontán kiélésére. A szabadság nálunk minden becsületés, felelősségteljes, komoly vélemény szabadsága, a művészek számára sem lehet más mint a társadalmi szükség-szerűségek felismerése, tudatosítása és művészi tükrözése.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az alkotókat szellemi kalodába, nehézkiesen mozduló, nyikorgó páncélzatba, vagy szűk labirintusokba kényszeríték, senkinek nem tukmálnak stíluskliséket, technikasémákat, elő-rezartott művészi paneleket. Az alkotók szabadon bontakoztathatják ki képességeiket, s ha személyes érdeklük, tehetségük és felkésülttségük találkozik szocialista társadalmunk érdekeivel, minden biznnyal utat találnak a széles tömegek szívébe, agyába — s ekkor érvényesül igazi szépségében a szabadság és felelősség dialektikus egysége. S lehet-e más alapállásból szembenézni a fehér napfélnél, leltitlen zongora billentyűjét ocaállni a vászon elé vagy kilélni a kulisszák mögül a színpadra? A művészi alkotómunka komoly és felelősségteljes hivatás. Kötélverők hite kell hozzá, nem elég az életünk felett kifeszített dró-

ton bravúrokkal kockáztatni életet, olcsó ámulatra készíteni közönséget. Újabb csúszók meghódítására kell vállalkozni művészek és közönségnek együtt, kéz a kézben. Nem elég, ha minden művész olyan magaslatokra vágyik, ahol ő is csak légzőkészülékkel tartózkodhat.

Mindezek nem zárják ki, sőt tág teret biztosítanak a kísérletezéshez, ami nemcsak joga, de kötelessége, az igazi művész hivatásból adódó belső igénye is. A társadalmi mozgások, a szocialista fejlődés parancsolan követelik, hogy a művészi élet is lépést tartson velük. A tartalom és forma dialektikus kapcsolatából következnek, hogy napjaink forradalmi átalakulását tükröző művészet fő tendenciája is csak forradalmi lehet, s e forradalmi folyamat megragadásához a művészi formák forradalma is elengedhetetlen.

Jó példa ennek igazolására Dér István kecskeméti intarziájának története. Nemcsak azért, mert egy esztendőig készült-érelődött, nemcsak azért, mert hosszú barangolások, beszélgetések, ismerkedések mélyítették a meglévő ismereteket, érzelmi motívumokkal gazdagították a száraz információt, de azért is, mert szabadság és felelősség pólusán ebben a műben találtak igazán egymásra, ezt híven tükrözi a tartalom és forma egysége, a stílus és kivitelezés elválaszthatatlansága. Rengeteg vázlat, kísérleti darab többször átdolgozott karton áruklodok az alkotói műhelymunka vívódásokkal terhes hónapjairól. Ezek is közönséget kívánnak. A jó, a hiteles számdékú kísérletek előtt eddig is, ezután is nyitva állnak a stúdiószínpadok, a kamaratermek, s kiscsalárik ajtajai. Sajnos, egyre idűlebb körtünete művészi életünknek a konvencióvá vált formai újítgatás, az a fajta kísérletezés, amikor a végcél maga a formai kísérlet. Néha már nem is hallani az üzenetet, az alkotói felszólítást, nem érezni a vonzást a szebb, igazabb és gazdagabb életre, arra, hogy holnap jobbak legyünk tisztábbak és erősebbek, mint eddig.

Az alkotói szabadság és felelősség szocialista jelenünkben új oldallal gazdagodott. A művészi felelősségnek sorsáért is. Közmművelési feladatainkból is vállalnia kell a reesó részt, a közvetítő tevékenységet, az ismeretterjesztő, felvilágosító és művészi nevelőmunkát. A művész-közönség fázistolódásának csökkenése nehéz, sok energiát és időt felemésztő, de nem reménytelen feladat. Az alkotói szabadság és alkotói felelősség egységének megtalálása a művészeknek a történelem által rájuk rótt kötelesség és nekik nyújtott lehetőség egyszerre. Fontos feladat ez, hiszen — Benke Valéria emlékeztetés savaival —: „Egy tudást és kultúrát is kereső nép várja íróink, művészeink eligazító szón szavát, eszméltető alkotásait. Olyan alkotásokra vágyik, amik önmaga megismerésére, az ember otthonosan és igazságon berendezett életének eszményeire tanítják.”

TANDI KÁROK
Illusztrációk Dér István írt rziájának részlete, a kötet és tanácskézház nagytermében.

Simai Mihály

Sanzon

A hóvirág a hóvirág
tal n csak albinó pipacs
s a pipacs rüzsös hóvirág
lehet hogy így
lehet hogy úgy
igaz

esőndem ha lesz eldőndelem
dalom ha lesz elsőndelem
égen-futó faág vagyok
földönfutó a gyökereim
lehet hogy így
lehet hogy úgy
színelig igaz vagy színigaz
az igazság m'n'ig fiatal
és legtöbbször pipasz

kezemben egy rég-tárgyaltan
tárgyalt éjjélig tárgyalok
s mivel e tárgyynak könnye van
bűgök és bő-ölként brummogok
lehet hogy így
lehet hogy úgy
de mindenek pp rém-megható
hgy én még itt hetek hatok
s testemben négy óvszak ragyog
háromszáz avandó napok
s hogy hűbe-tóba hull a bő
máskor meg hűl a hó.